

ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 330

DOI: <https://doi.org/10.32782/1814-1161/2023-4-13>

Сокур М.Б.

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Державного податкового університету

Sokur Maryna

Obtaining the Third (Educational and Scientific) Level of Higher Education
State Tax University

ТЕНДЕНЦІЇ БЮДЖЕТНОГО ФІНАНСУВАННЯ ПРОЦЕСІВ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ КРАЇНИ

TRENDS OF BUDGET FINANCING PROCESSES OF RECOVERY OF THE COUNTRY'S ENVIRONMENTAL STATE

Актуальність вирішення екологічних проблем ще більше підкреслюється зростаючими загрозами забруднення, втратами біорізноманіття, несприятливого впливу на здоров'я населення та посилення впливу зміни клімату. Ці багатогранні проблеми вимагають детального та комплексного підходу для успішного пом'якшення їх наслідків. Однак відсутність узгоджених інтегрованих стратегій та неоднозначність у визначенні відповідальності може суттєво перешкоджати вирішенню цих проблем, вимагаючи виділення значних фінансових ресурсів. Успішне виконання програм екологічного відновлення вимагає вирішення технологічних проблем, впровадження ефективного контролю за витратами та непохитної відданості по уникненню корупції. Це вимагає комплексного підходу та інтегрованих стратегій, спрямованих на ефективне використання бюджетних коштів та активну участь громадськості. З урахуванням всіх цих аспектів бюджетне фінансування відновлення екологічного стану стає актуальним завданням, ключовим для забезпечення сталого розвитку та збереження природних ресурсів.

Ключові слова: екологічні фінанси, бюджетне фінансування, сталий розвиток, економічна безпека, екологічні проєкти.

The urgency of addressing environmental challenges is further underscored by the escalating threats of pollution, biodiversity loss, adverse impacts on public health, and the specter of climate change. These multifaceted issues necessitate a nuanced and comprehensive approach to mitigate their effects successfully. However, the absence of cohesive, integrated strategies, coupled with the pernicious presence of corruption and ambiguity in assigning responsibility, can significantly impede the resolution of these problems, compelling the allocation of substantial financial resources. Successfully executing ecological restoration programs demands the resolution of technological challenges, the implementation of effective cost controls, and a steadfast commitment to avoiding corruption. This imperative underscores the need for a holistic approach and integrated strategies focused on the judicious utilization of budgetary funds, coupled with active public engagement. In light of these considerations, budgetary financing for environmental restoration emerges as a pressing task and a pivotal factor in ensuring sustainable development and the safeguarding of natural resources. This approach not only acknowledges the global scale of environmental issues but also emphasizes the imperative for international collaboration to attain successful outcomes in confronting ecological challenges. Moreover, recognizing the interconnected nature of environmental issues compels us to transcend national boundaries and foster collaboration on a global scale. Achieving these collaborative efforts will require diplomatic negotiations, shared technological advancements, and a collective commitment to addressing the root causes of environmental degradation. In this context, international partnerships and cooperation become indispensable components of the solution. In conclusion, the imperative of addressing environmental challenges demands a multifaceted approach that combines local and global efforts, emphasizing the significance of effective financial strategies, technological innovations, and international cooperation. As the world grapples with these issues, a collective commitment to responsible environmental stewardship becomes paramount for the well-being of current and future generations.

Keywords: environmental finance, budget financing, sustainable development, economic security, environmental projects.

Постановка проблеми. Забруднення повітря, води та ґрунту, втрата біорізноманіття та зміна клімату ставлять під загрозу якість навколишнього середовища та здоров'я громадян. Вирішення цих проблем потребує значних фінансових ресурсів та комплексного підходу.

Однією з ключових тенденцій є створення спеціальних екологічних фондів, які фінансуються за рахунок спеціальних податків та штрафів за екологічні порушення. Ці фонди призначені для реалізації конкретних проектів з охорони довкілля та відновлення екосистем.

Додатково, країни активно впроваджують інтегровані підходи, включаючи екологічні аспекти в різні галузі бюджету, такі як транспорт, енергетика та сільське господарство. Це дозволяє забезпечити комплексне вирішення екологічних проблем та покращення стану довкілля.

Залучення приватного сектору та міжнародних інвестицій також відіграє важливу роль у фінансуванні екологічних проектів. Партнерства з бізнесом та використання фінансових інструментів, таких як зелені облігації, сприяють впровадженню новітніх рішень для збереження природи.

Розвиток програм фінансування наукових досліджень є необхідним для здобуття нових знань та технологій у сфері охорони навколишнього середовища. Це сприятиме розробці інноваційних методів та рішень для проблем екологічного відновлення.

Успішне впровадження цих тенденцій вимагає ефективного управління бюджетними ресурсами та розробки стратегій, спрямованих на досягнення конкретних цілей у відновленні екології країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різним аспектам функціонування екологічних фінансів присвячені роботи таких науковців як Гордей О.Д., Биховченко В.П., Суханова А.В., Новицька О.В., Конєва І.І., Мартинюк І.В. В роботах даних науковців висвітлюється проблема недостатності екологічної й економічної ефективності функціонування вітчизняної системи фінансового забезпечення природоохоронних заходів та розглядаються інші питання фінансування екологічної діяльності. Варналій З., Гурочкіна В., Никитенко Д., акцентують увагу на необхідності впровадження принципів циркулярної економіки для повоєнного відновлення. Проте в центрі уваги залишаються проблеми фінансового забезпечення охорони природи за рахунок централізованих фінансових ресурсів, що дуже є актуальними та потребує додаткового аналізу й досліджень.

Мета статті полягає в оцінці та аналізі тенденцій бюджетного фінансування процесів відновлення екологічного стану країни. Основний акцент робиться на шляхах ефективного використання бюджетних ресурсів для реалізації проектів та заходів, спрямованих на покращення стану навколишнього середовища та збереження природних ресурсів.

Виклад основних результатів дослідження. Глобальна стратегія "Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до

2030 року" [1, с. 61–62], схвалена на Саміті ООН у 2015 році, визначає важливі напрямки розвитку людства. Цей документ установлює амбіційні 17 Цілей сталого розвитку (ЦСР) та 169 завдань, охоплюючи економічну, соціальну та екологічну сфери життя.

Цілі сталого розвитку були адаптовані для України на період 2015–2030 рр. [2]. ЦСР екологічного спрямування і відповідні завдання по ньому в Україні систематизовані і узагальнені авторкою в табл. 1.

Для ефективного втілення екологічних аспектів Цілей сталого розвитку (ЦСР) необхідні відповідні фінансові ресурси. Фінансові засоби, що направлені на реалізацію заходів у галузі охорони навколишнього природного середовища (ОНПС), визнаються ключовою складовою екологічних фінансів.

Класифікація фінансових ресурсів у сфері екології може здійснюватися за різними критеріями, включаючи ступінь централізації (таблиця 2).

В сучасних умовах в Україні фінансування заходів з охорони довкілля, крім коштів Фонду охорони навколишнього природного середовища, реалізується через цільові програми, які фінансуються за рахунок виділень з бюджетів, відповідно до планів природоохоронних заходів і кошторисів, що затверджуються в установленому порядку.

Децентралізовані екологічні фінанси – це концепція, яка об'єднує принципи децентралізації та екологічної відповідальності в області фінансів. Децентралізоване управління фінансовими ресурсами та прийняття рішень про їхнє використання здійснюються за участю громадськості, різних стейкхолдерів та децентралізованих мереж, замість централізованих структур чи урядових організацій.

Важливо відзначити, що фінансування охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів в Україні є обмеженим та здійснюється залишковим принципом. Розміри бюджетних видатків на природоохоронні заходи залишаються недостатніми для задоволення потреб сфери охорони довкілля.

Проаналізувавши показники фінансового забезпечення за рахунок бюджетних коштів України, бачимо, що воно не є достатнім та потребує збільшення. Про це свідчить і відношення видатків бюджету на охорону навколишнього середовища до ВВП (рис. 2). Таке співвідношення є показником екологічної безпеки країни, середнє значення якого в зарубіжних країнах коливається від 3% до 7% [6, с. 3].

Уточнені дані, що стосуються екологічної безпеки в Україні (рис. 2), свідчать про тривало низький рівень цього показника і вказують на відзначену тенденцію його зменшення. Це може мати серйозні наслідки для стану навколишнього середовища та здоров'я громадян. Зменшення екологічної безпеки може призвести до збільшення забруднення повітря, води та ґрунту, що може загрожувати якістю життя людей та викликати ряд серйозних захворювань.

Завдання екологічного спрямування у Цілях сталого розвитку для України

Цілі сталого розвитку	Екологічні аспекти
Ціль № 2. Подолання голоду, розвиток сільського господарства.	Завдання 2.3. Забезпечити створення стійких систем виробництва продуктів харчування, що сприяють збереженню екосистем і поступово покращують якість земель та ґрунтів, в першу чергу за рахунок використання інноваційних технологій
Ціль № 3. Міцне здоров'я і благополуччя.	Завдання 3.4. Знизити передчасну смертність від неінфекційних захворювань
Ціль № 6. Чиста вода та належні санітарні умови.	Завдання 6.3. Зменшити обсяги скидання неочищених стічних вод, у першу чергу з використанням інноваційних технологій водоочищення на державному та індивідуальному рівнях
Ціль № 7. Доступна та чиста енергія.	Завдання 7.1. Розширити інфраструктуру та модернізувати мережі для забезпечення надійного та сталого енергопостачання на основі впровадження інноваційних технологій
Ціль № 9. Промисловість, інновації та інфраструктура.	Завдання 9.1. Розвивати якісну, надійну, сталу та доступну інфраструктуру, яка базується на використанні інноваційних технологій, у т. ч. екологічно чистих видів транспорту
Ціль № 11. Сталий розвиток міст і громад.	Завдання 11.5. Зменшити негативний вплив забруднюючих речовин, у т. ч. на довкілля міст, шляхом використання інноваційних технологій
Ціль № 12. Відповідальне споживання та виробництво.	Завдання 12.4. Зменшити обсяг утворення відходів збільшити обсяг їх переробки та повторного використання на основі інноваційних технологій та виробництв
Ціль № 13. Пом'якшення наслідків зміни клімату.	Завдання 13.1. Обмежити викиди парникових газів в економіці
Ціль № 14. Збереження морських ресурсів.	Завдання 14.1. Скоротити забруднення морського середовища
Ціль № 15. Захист та відновлення екосистем суші.	Завдання 15.1. Забезпечити збереження, відновлення та стале використання наземних і внутрішніх прісноводних екосистем Завдання 15.2. Сприяти сталому управлінню лісами Завдання 15.3. Відновити деградовані землі та ґрунти з використанням інноваційних технологій Завдання 15.4. Забезпечити збереження гірських екосистем

Джерело: сформовано автором на основі [3, с. 15–17]

Характеристика екологічних фінансів за рівнем централізації

Екологічні фінанси	
Централізовані	Децентралізовані
Кошти державного бюджету Кошти місцевих бюджетів Кошти фондів цільового призначення Міжнародні фонди Банківське кредитування Податкові стимули Централізована координація	Кошти суб'єктів господарювання Децентралізована автономна організація (DAO) та смарт-контракти. Токенізація інвестицій в для представлення власності або участі в екологічних проєктах.

Джерело : авторська розробка

Крім того, низький рівень екологічної безпеки може впливати на сталий розвиток та призводити до втрати біорізноманіття. Зменшення резервів природних ресурсів і погіршення екосистем може позначитися на економіці країни, а також призвести до зменшення конкурентоспроможності на міжнародному рівні [7, с. 54–55].

Відношення видатків бюджету на охорону навколишнього середовища до ВВП впродовж 2018–2022 років також відзначається тенденцією до зменшення, яка може мати значущі наслідки для екологічної стійкості країни.

Низькі видатки на охорону навколишнього середовища в порівнянні з ВВП можуть призвести

до погіршення екологічних умов країни. Зменшення фінансування в цьому напрямку також загрожує досягненню міжнародних стандартів щодо екологічної стійкості та виконанню зобов'язань згідно з міжнародними угодами.

Незважаючи на те, що доля бюджету є незначною, однак враховуючи дефіцитність бюджетних ресурсів, необхідність їх цільового використання, з одного боку, а з іншого – обмеженість фінансових ресурсів суб'єктів господарювання в умовах кризи, то відповідно роль і значення бюджетного фінансування значно підвищується.

Витрати бюджету являють собою видатки бюджету, надання кредитів з бюджету, погашення

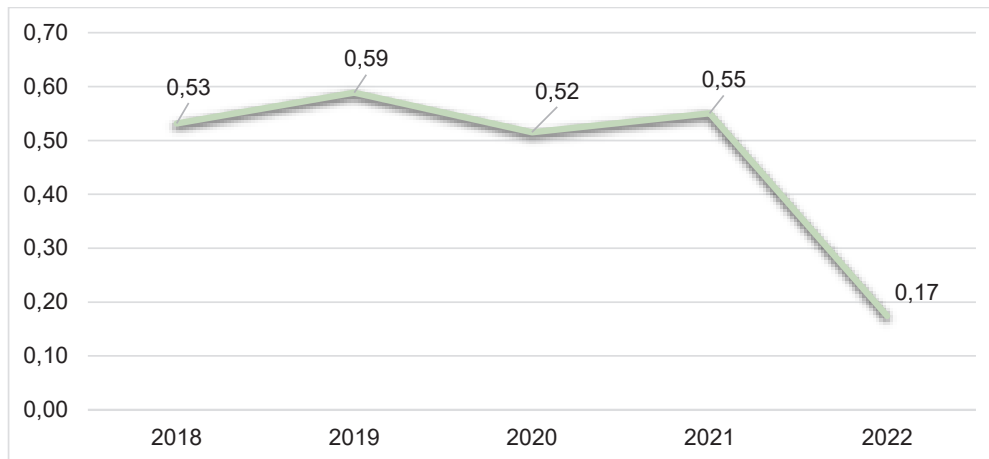

Рис. 1. Частка загальних видатків, що припадає на охорону навколишнього середовища упродовж 2018–2022 рр.

Джерело: розраховано та побудовано на основі [4; 5]

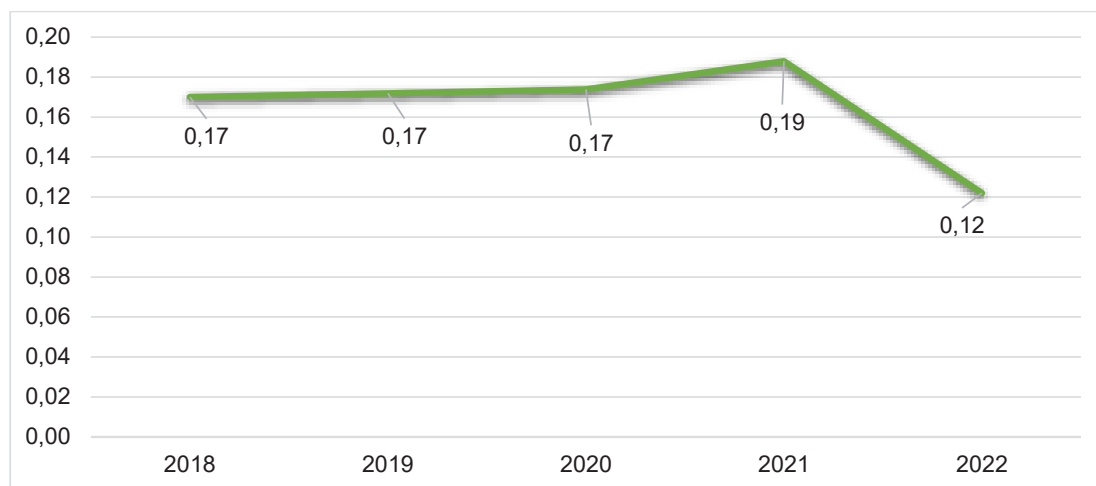

Рис. 2. Відношення видатків бюджету на охорону навколишнього середовища до ВВП протягом 2018–2022 рр., %

Джерело: розраховано та побудовано на основі [4; 5]

боргу та розміщення бюджетних коштів на депозитах, придбання цінних паперів. Бюджетне фінансування витрат є основою всього механізму державного фінансового забезпечення природоохоронної діяльності (рис. 3).

Державні витрати на охорону навколишнього середовища – це витрати бюджету та державних цільових фондів. Витрати бюджету включають видатки, бюджетні кредити і дотації суб'єктам господарювання (табл. 3).

Фінансування природоохоронних заходів в Україні, яке включає як капітальні інвестиції, так і поточні витрати, є ключовою складовою фінансового механізму природокористування. Зараз це фінансування реалізується через державні цільові програми, кошти для яких надходять з Державного бюджету відповідно до розроблених планів природоохоронних та ресурсозберігаючих заходів. Ці плани та кошториси затверджуються в установленому законодавством порядку головними розпорядниками бюджетних коштів. Розподіл

видатків бюджету на охорону природного середовища можна знайти на рисунку 3.

На графіку зафіксована тенденція зменшення видатків на охорону навколишнього середовища, зокрема, з початку 2022 року, що пов'язано із початком активних бойових дій на території України. Підвищення витрат на оборону та повоєнне відновлення може призвести до обмеження ресурсів, які можна виділити на охорону природи [8, с. 8–13].

Сприятливість для збільшення видатків на охорону природи в умовах війни стає суттєвою проблемою. Системні зміни у фінансуванні та ефективне управління ресурсами стають надзвичайно важливими для забезпечення необхідної підтримки екологічних ініціатив. Збільшення усвідомлення громадськості та залучення міжнародної підтримки можуть виявитися ключовими для вирішення проблеми охорони природи на національному рівні під час військового конфлікту.

Фінансування екологічних проектів у контексті війни вимагає ретельного управління обмежени-

Класифікація державних витрат на охорону природи

Державні витрати на природоохоронну діяльність	
Витрати бюджету	Дотації суб'єктам господарювання Бюджетні кредити
Видатки бюджету	Охорона водних ресурсів Охорона атмосферного повітря Рациональне використання земель Збереження природно-заповідного фонду та інш.
Витрати державних цільових фондів	Витрати Фонду охорони навколишнього природного середовища Витрати Фонду радіоактивних відходів

Джерело: сформовано автором

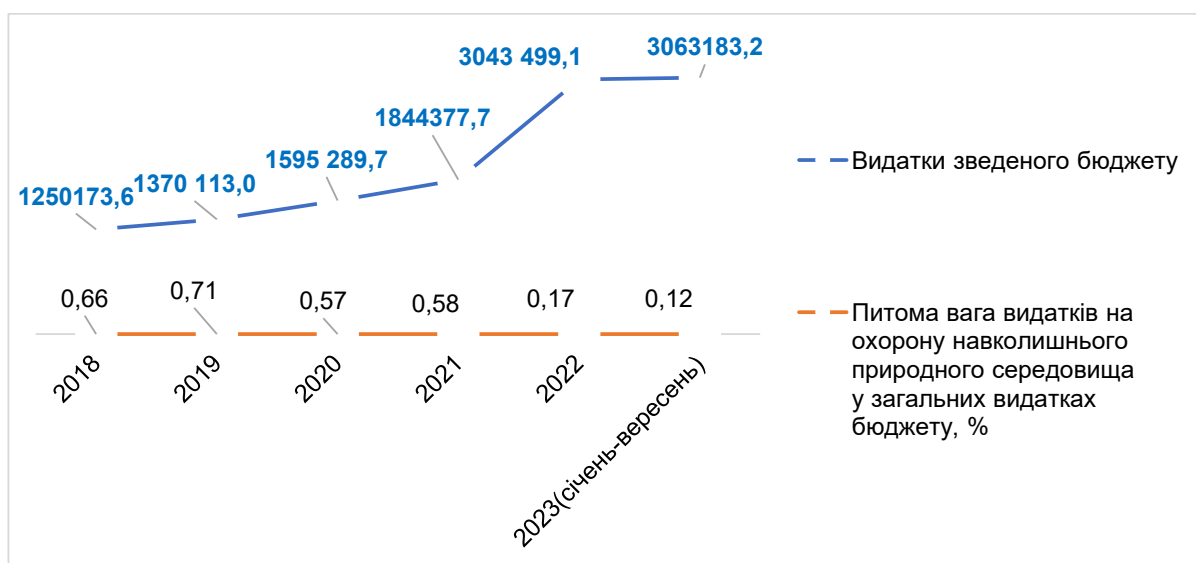

Рис. 3. Динаміка всіх витрат на охорону природи та їх частки в загальних видатках бюджету України за 2018–2023 рр.

Джерело: розраховано та побудовано на основі [4; 5]

ми ресурсами та розробки пріоритетів, які б враховували кризову ситуацію. Ефективні заходи повинні бути враховані в комплексному підході, який охоплює співпрацю громадянського суспільства, влади та міжнародних партнерів, зокрема організацій, які спеціалізуються на гуманітарній та екологічній допомозі.

Висновки. Незадовільний стан навколишнього середовища підкреслює потребу у більш ефективних екологічних заходах та розширенні джерел їх фінансування. Зокрема, важливість цього питання підкреслюється реалізацією Цілей сталого розвитку. Фінансова підтримка охорони природи стає вирішальною для відновлення природних ресурсів та забезпечення сталого розвитку. Під час активних бойових дій в Україні виникає серйозна проблема з фінансуванням екологічних проектів. Зростання витрат на оборону та відновлення після конфлікту призводить до зменшення ресурсів, доступних для охорони природи. Ситуація вимагає системних змін у фінансуванні та управлінні ресурсами, а також залучення міжнародної підтримки.

Щодо вирішення цих проблем, важливо вдосконалити концептуальні та методичні підходи до формування бюджетних витратків на охорону

природи. Однак, наріжним каменем є також розвиток інформаційної фінансової інфраструктури. Поліпшення і розширення функціоналу веб-порталу "Є-data", зокрема, бази Spending.gov.ua та Openbudget.gov.ua, може сприяти більш детальному аналізу та моніторингу фінансування природоохоронних заходів. Додатково, активні кроки у залученні міжнародної підтримки та співпраці з міжнародними партнерами можуть забезпечити додаткові ресурси для реалізації екологічних ініціатив.

Загалом, створення більш ефективної системи управління та фінансування природоохоронних проектів є критичним для забезпечення сталого та екологічно безпечного розвитку суспільства.

Бібліографічний список:

1. Веклич О.О. Перші підсумки фінансово-бюджетної децентралізації екологічного оподаткування. *Економіка України*. 2016. № 3. С. 60–74. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2016_3_7
2. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року». № 2697-VIII від 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>
3. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року. URL:

- https://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/Agenda2030_UA.pdf
- Офіційний веб-сайт Державної служби Казначейства. URL: <https://www.treasury.gov.ua> (дата звернення: 04.12.2023).
  - Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 04.12.2023).
  - Мартинюк І.В. Оцінка економічного стану України з урахуванням екологічного фактору. *Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції: науково-практичний журнал*. 2014. № 1 (26). С. 112–117.
  - Гурочкіна В.В., Будзинська М.С. Циркулярна економіка: українські реалії та можливості для промислових підприємств. *Науковий журнал «Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування»*. 2020. Вип. 5. С. 52–64. DOI: <https://doi.org/10.33244/2617-5932.5.2020.52-64> (дата звернення: 04.12.2023).
  - Varnalii Z., Kulyk P., Nikytenko D., Cheberyako O., Hurochkina V. Circular economy implementation as a strengthening factor in the economic security of Ukraine during the post-war period. *Proceedings of the 2nd International Scientific Conference on Environmental Sustainability in Natural Resources Management* (ISCES 2022). 2022. Riga, Latvia. URL: <https://iopscience.iop.org/issue/1755-1315/1126/1> (дата звернення: 03.12.2023).
  - Гурочкіна В.В., Сокур М.Б. Розвиток еко-інновацій в ЄС: сучасний стан, фінансове забезпечення та емерджентна динаміка. Освіта та підприємництво: точки дотику. монографія / відп. ред В.В. Швед, Д.І. Наумов. Вінниця, 2021. 224 с. С. 4–17. URL: <http://ir.nusta.edu.ua/jspui/handle/123456789/8720> (дата звернення: 03.12.2023).
  - Law of Ukraine "On the Basic Principles (Strategy) of State Environmental Policy of Ukraine for the period up to 2030" No 2697-VIII dated January 01, 2020. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>.
  - United Nations. (n.d.). Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development. Available at: https://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/Agenda2030_UA.pdf.
  - Official website of the State Treasury Service of Ukraine. Available at: <https://www.treasury.gov.ua> (accessed December 4, 2023).
  - Official website of the State Statistics Service of Ukraine. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed December 4, 2023).
  - Martyniuk I.V. (2014) Assessment of the economic situation of Ukraine taking into account the environmental factor. *Naukovyi visnyk: finance, banks, investments: scientific-practical journal*, no. 1(26), pp. 112–117.
  - Hurochkina V.V. & Budzinska M.S. (2020) Circular economy: Ukrainian realities and opportunities for industrial enterprises. *Ekonomichni visnyk. Serie: finance, accounting, taxation*, no. 5, pp. 52–64. DOI: <https://doi.org/10.33244/2617-5932.5.2020.52-64> (accessed December 4, 2023).
  - Varnalii Z., Kulyk P., Nikytenko D., Cheberyako O. & Hurochkina V. (2022) Circular economy implementation as a strengthening factor in the economic security of Ukraine during the post-war period. *Proceedings of the 2nd International Scientific Conference on Environmental Sustainability in Natural Resources Management* (ISCES 2022). Riga, Latvia. Available at: <https://iopscience.iop.org/issue/1755-1315/1126/1> (accessed December 3, 2023).
  - Hurochkina V.V. & Sokur M.B. (2021) *Development of eco-innovations in the EU: current state, financial support, and emergent dynamics. Education and Entrepreneurship: Points of Contact*: monograph / V.V. Shved, D.I. Naumov (Eds.). Vinnytsia. Available at: <http://ir.nusta.edu.ua/jspui/handle/123456789/8720> (accessed December 3, 2023).

References:

- Veklych O.O. (2016) First results of financial-budgetary decentralization of environmental taxation. *Ekonomika Ukrainy*, no. 3, pp. 60–74.